

**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ**

**ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА
ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ**

ТОМ XXXI

**СБОРНИК В ЧЕСТ
НА ПРОФ. Д.И.Н. СТЕФАН ДОЙНОВ**

СОФИЯ • 2014

**АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО
„Проф. МАРИН ДРИНОВ“**

Антоанета Кирилова. Руската благотворителност за православните храмове в София след Кримската война (1853–1856)	201
Константин Косев. Българската освободителна кауза през горнилото на Източния въпрос	215
Ирина Макарова. Порта и Болгарский церковный вопрос	230
Огняна Маждракова-Чавдарова. Сподвижниците на Васил Левски пред извънредната съдебно-следствена комисия в София 1872–1873 г.	243
Надя Манолова-Николова. Испания, ген. Хуан Прим и Кримската война (1853–1854)	269
Дмитро Миколенко. Внешняя политика С. Стамболова и правителств Народно-либеральной «стамболовистской» партии Болгарии в оценке советской историографии периода НЭПА и Сталинского режима	287
Венцислав Мучинов. Реимиграционна политика на османската власт в българските земи през първата половина на XIX в.	303
Сергей Пачев. Причини масового переселения болгар в Таврическую губернию 1861–1863 гг. в историографии	317
Петър Първанов. Записки по българска история на С. С. Бобчев от 1867–1868 г.	327
Румяна Радкова. Българският възрожденски печат за средните и висшите училища в Цариград	339
Иван Русев. Щрихи към историята на Кримската война във Варна и Добруджа. Отношението към войната, чуждата страна и „ <i>другия</i> “	358
Александър Середа. Българското Причерноморие в пътеписа на Лафит-Клаве (1784–1787)	372
Радослав Спасов. Руско-турската освободителна война 1877–1878 г., отразена в докладите на италианския консул в Русе Енрико де Губернатис	392
Милена Тафрова. Илия Цанов и борбата за митрополитския престол в София през 1872 г.	402
Илия Тодев. „ <i>Възстани, моя войло</i> “ (Любен Каравелов и Стоян Чомаков – родство и отношения, прилики и едinodeйствия)	410
Марина Фролова. Переселенческите настроения у болгар Битольского зялета в 1861 г. (По донесениям руского дипломата М.А. Хитрово)	416
Елена Хаджиниколова. Още за формирането на Тулчанската хорепископия на Доростоло-Червенската епархия на Българската екзархия (1873–1874)	429
Екатерина Челак. Към историята на едно преселване и настаняване (първите 30 години на колония Твърдица в Бесарабия)	442
Николай Червенков. Административно-териториално устройство на българските преселници в Бесарабия (1812–1878)	455
Щелиян Щерионов. Стопански структури на населението, обитаващо българските земи през XIX в. (до 1878 г.)	467
За авторите в сборника	482

ПРЕДГОВОР

Настоящият сборник се издава по случай 75-годишния юбилей на проф. Стефан Дойнов. В него участват 35 автори от разни институции и страни. Текстовете (с изключение на първите два) са подредени по азбучен ред на фамилните имена на авторите, които с кратки лични данни са представени в отделен списък. Тематиката е свързана главно с епохата на Българското национално възраждане и най-вече с проблемите, разработвани от юбиляра: българските преселения и колонии в Южна Русия, руско-турските войни, борбите за политическо освобождение.

* * *

Проф. д.и.н. Стефан Дойнов е роден на 29 април 1935 г. в с. Царева ливада, Габровска област. Завършва Априловската гимназия в Габрово, а през 1964 г. – специалност „История“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. За кратко време учителства и сътрудничи на Габровския исторически музей. През 1968 г. печели конкурс за редовен аспирант в Института по история при Българската академия на науките. Проф. Ст. Дойнов е възпитаник, приятел и почитател на чл.-кор. проф. д.и.н. Николай Генчев, чийто асистент е през 1972–1974 г. През 1971 г. защитава докторска дисертация към Института по история на тема „Българското националноосвободително движение в началото на XIX в. (1800–1812)“. Чете лекции по „Нова българска история“ в Историческия факултет на Софийския университет. През 1997–1999 г. отново чете лекции в Славянския университет в град Добрич.

Проф. Ст. Дойнов посвещава близо три десетилетия от своя живот на изучаването на българските политически движения по време на руско-турските войни, публикувайки няколко монографии – самостоятелни и в съавторство. Във фокуса на неговото внимание са българските доброволчески отряди в армиите на Румянцев, Суворов, Кутузов, Дибич Забалкански. Той изучава българските въстанически движения в края на XVIII и началото на XIX в., спира се на дейността на епископ Софроний Врачански, особено на неговите усилия да се създаде самостоятелна бойна единица от българските доброволци в руската армия (това е т.нар. „Българска земска войска“).

РУСКО-ТУРСКАТА ОСВОБОДИТЕЛНА ВОЙНА 1877–1878 Г., ОТРАЗЕНА В ДОКЛАДИТЕ НА ИТАЛИАНСКИЯ КОНСУЛ В РУСЕ ЕНРИКО ДЕ ГУБЕРНАТИС

Радослав Спасов

През 60-те години на XIX в. младата италианска държава насочва своите интереси към Балканския полуостров, особено след 1866 г., когато нараства и значението на националния въпрос за страната¹.

Българското националноосвободително движение започва по-късно от гръцкото, сръбското и румънското, а и нашите земи са разположени в центъра на османските владения на Балканския полуостров. Основната политическа и дипломатическа дейност на Италия през 60-те години на деветнадесетото столетие е насочена срещу Австрия (от 1867 г. Австро-Унгария), заради националнообединителните процеси, които текат в самата държава. По време на Австро-итало-френската война през 1859 г. балканските народи се разглеждат като евентуален бъдещ партньор на италианските планове срещу австрийските интереси в региона. В този момент българските земи още не са обект на внимание от страна на политиците на Апенините, а трябва да се отчете и фактът, че целостта на Османската империя не се поставя все още под въпрос от италианските власти, които поддържат политически и дипломатически отношения с Цариград. Териториите, които са населени с българи, остават встрани от желанието за създаване на втори фронт срещу Австрия².

Постепенно управляващите италиански кръгове през 60-те години на XIX в. осъзнават, че бъдещият крах на Османската империя е неминуем, но

---

¹ **Monzali, L.** *The Italians of Dalmatia: from Italian Unification to World War I.* Toronto: University of Toronto Press Incorporated, p. 93. Вж. http://www.esteri.it/MAE/IT/Ministero/Servizi/Archivi_Biblioteca/Storico_Diplom/.

² **Генова, Л.** Италия и българите през 60-те години на XIX век. – В: Втори международен конгрес по българистика. София, 23 май–3 юни 1986 г. Доклади. Т. 7. България през XV–XIX век. София: БАН, 1989, с. 549.

предпочитат нейната цялост и присъствие на Балканите, защото в противен случай политическата нестабилност, която би се получила с нейното разпадане, би била в ущърб на италианските интереси. По този начин в началото на своето съществуване младото кралство установява дипломатически отношения с Турция, с гръцкото кралство, с влашкото и сръбско княжество и следи с особен интерес земите на днешните Босна и Херцеговина, Черна гора и Албания, като открива свои консулства там, а първото италианско дипломатическо представителство започва своята дейност в българските земи чак през есента на 1867 г. в центъра на Дунавския вилает – Русчук (Русе)³.

По този начин българските проблеми започват да присъстват в консулските доклади, като бавно и постепенно процесите в нашето възрожденско общество заемат своето място като обект на интерес от чуждите дипломати.

Откриването на италианско консулство в дунавския град през есента на 1867 г. показва нарастналото значение на българския етнос в Османската империя и в известен смисъл отразява тенденциите във външната политика на младата европейска държава, въпреки че официалното название на дипломатическата мисия е „Италианско консулство в България“ – определение, което съдържа в себе си повече географски нюанси и логично може да се свърже със спомена от Средновековието⁴.

Още от първите доклади на новоназначения италиански консул в Русе Алесандро де Редже ди Донато (1867–1871), които започва да изпраща от 1868 г., става ясно, че неговите началници се интересуват преди всичко от политическата ситуация в българските земи, какво е отношението на голяма част от хората към революционното движение и причините за неговото разрастване⁵.

Постепенно Русе придобива все по-голямо значение в османската административна система през деветнадесетото столетие, което в съчетание с доброто географско разположение на брега на р. Дунав предоставя добра възможност за връзка с Европа и започва да определя интереса на големите държави от Стария континент към града. С не по-малка важност е и разширяването на външните пазари на страните, които засилват своя стокообмен с Османската империя, особено след Кримската война (1853–1856). По този начин, през втората половина на XIX в. започва откриването на чужди дипломатически представителства в Русе, което съвпада и с процесите на националноосвободителното движение в нашите земи през епохата на Възраждането. Благодарение на контактите с чужденците в града проникват все повече нови идеи, тенденции и взаимоотношения, които разширяват кръгозора на местното българско население. Когато влиза Законът за вилаетите през 1864 г., Русе логично става главен град на новосъздадения Туна (Дунавски) вилает⁶.

³ Пак там, с. 551.

⁴ Пак там, с. 553.

⁵ Пак там, с. 552.

⁶ **Маринова, Ст.** Към въпроса за чуждите консулства в Русе през Възраждането и връзките им с местното население. – В: Алманах за историята на Русе. Т. 1. Русе, 1996, с. 107.

Впечатленията, които остават у първия италиански консул в Русе, са, че българите имат право да се борят за своето освобождение и се налага да бъдат подкрепени в тези свои действия. Според Алесандро де Редже ди Донато вътрешното положение в Турция е достигнало състояние, при което не е възможно едновременно да си в добри отношения и с османското правителство, и с християнските народи на Балканите. За дипломата всяко италианско правителство трябва да реши коя от двете страни ще подкрепи, за да получи адекватна реакция в региона⁷.

Политиците в младото кралство възприемат умерена линия на отношение към балканските народи, както и към българите. Това е предизвикано от условията, в които се намира Италия – борба за собствено утвърждаване на международната политическа сцена, съобразявайки се с политиката на Великите сили, от една страна, и собствените национални интереси на засилване на влиянието в Османската империя и сред християнските поданици на султана на Балканския полуостров, от друга. Тази двустранна позиция трудно може да донесе баланс в напрегнатия регион на европейския Югоизток, защото по време на двете войни, които води през 1858 и 1866 г., новата европейска държава трябва да решава своите собствени национални интереси⁸.

Връзките на италианските политици и дипломатически представители с епохата на Рисорджиментото (Възраждането) дават отражение и в тяхното отношение към възделенията на балканските народи. Въпреки че се опасават от разрушаването на баланса на силите в европейския Югоизток, като се обявяват за запазването на целостта на Османската империя, те не спират да подкрепят и да симпатизират на местните освободителни тежнения, не престават да търсят баланс в своята внимателна политика на Балканите, като използват подписването на Парижкия мирен договор от 1856 г. като гаранция за продължаването на реформите в Турция. Политиците от младото италианско кралство смятат, че провеждането на умерени промени в Османската империя би гарантирало нейното бъдеще, от една страна, а от друга, това би довело до намаляване на тежестта върху християнското население⁹.

Историческата левица идва на власт в Италия на 18 март 1876 г. и управлението ѝ е оглавявано от Агостино Депретис, а както и десницата, и членовете на левицата не успяват да формират хомогенни политически формации¹⁰.

Италианското либерално правителство има положително отношение към българското освободително движение и дипломатическите представители на

---

⁷ Генова, Л. Италия и българите..., с. 554.

⁸ Пак там, с. 554.

⁹ Пак там, с. 555.

¹⁰ Милза, П. История на Италия. София: Изд. „РИВА“, 2007, с. 801. Авторът пояснява, че Депретис бил министър-председател от март 1876 до декември 1877 г., от декември 1877 до март 1878 г., от декември 1878 до юли 1879 г., след това оглавил последователно петте правителства, които управляват от май 1881 до юли 1887 г.

Рим дават обективна информация в своите доклади за жестокото потушаване на Априлското въстание през 1876 г.¹¹

Един от италианските консули, които развиват огромна дейност в българските земи под османска власт, е Енрико де Губернатис (1836–1914). Той е добре познат на специалистите, които се занимават с историята на Българското възраждане, макар че не придобива известността на именития си сънародник – софийския вицеконсул Виторио Позитано (1833–1886). Де Губернатис е опитен италиански дипломат, защото е бил консул в Солун, Янина, Русе и Варна в момент, който е от изключително значение за българската история – Априлското въстание (1876) и Руско-турската освободителна война (1877–1878). Той успява да обиколи голяма част от европейските владения на Османската империя и да осъществи значима политическа и хуманитарна дейност¹².

Кратката хронология на цялата му активност по време на бойните действия напълно доказва способността му да усети пулса на времето и успешно да набира сведения за театъра на сраженията. На 27 юни 1877 г. напуска Русе с целия чуждестранен дипломатически корпус и се отправя за Варна, като на 5 и 6 юли пребивава за кратко в турската столица Истанбул. Връща се във Варна около 13 или 14 юли по указание на италианските власти и на 20 юли пристига в Русе. След като се среща с турския главнокомандващ Мехмед Али, тръгва пак за Варна, където пристига около 22 или 23 същия месец. Външният министър на Италия Луиджи Мелегари (1876–1878) му дава своята категорична подкрепа и дипломатът се връща в Русе, където остава до първите дни на ноември. Отива във Варна, след което на 26 ноември се отправя за Цариград, а по-късно и за родината си. В черноморския град се връща на 23 януари 1878 г., а на 12 март пристига отново в Русе¹³.

Още по време на Априлското въстание Енрико де Губернатис успешно се справя със задачата да оцени възжеленията за политическа свобода на нашия народ и дори сравнява българските комитети с тайната революционна организация на Джузепе Гарибалди (1807–1882). Представителят на Рим дава приблизително точни сведения за изпратените турски войници срещу разбунтувалите се българи¹⁴.

¹¹ Митев, Й. Сведения за Априлското въстание и турските жестокости в България през 1876 г. в Архива на Министерството на външните работи на Италия. – ИДА, 26, 1973, с. 204.

¹² Давидова, Д. Неизвестно есе на Енрико де Губернатис. – В: Алманах за литература и изкуство. Велико Търново, 2006. Използвано по <http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departamenti/4ujdoezikovo%20obu4enie/Publikacii/Microsoft%20Word%20-%201-DAVIDOVA.pdf>.

¹³ Davidov, A., Fr. Guida. Il leone e la scimitarra. La liberazione della Bulgaria nella testimonianza dei consoli italiani. Cosenza, 1990, p. 1. Цит. по: Давидова, Д. Неизвестно есе на Енрико де Губернатис. – В: <http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departamenti/4ujdoezikovo%20obu4enie/Publikacii/Microsoft%20Word%20-%201-DAVIDOVA.pdf>.

¹⁴ Митев, Й. Сведения за Априлското въстание..., с. 206.

Дипломатът следи внимателно хода на кървавите събития през пролетта на 1876 г. и споделя личните си впечатления до Италия, като изказва своето мнение на добър познавач на вътрешното състояние на Османската империя, смятайки, че страната трябва да бъде омиротворена¹⁵.

Италианският консул в Русе изпраща рапорти до своите началници в Министерството на външните работи, в които показва своето съчувствие към освободителната кауза на нашия народ. В градовете Рим, Милано, Торино и Неапол са организирани митинги в защита на българите¹⁶.

След провала на Цариградската посланическа конференция през зимата на 1876 г. започва да се очертава бъдещото противопоставяне между Русия и Османската империя.

В докладите на Енрико де Губернатис се крият изключително интересни сведения за историята на българските земи. Информацията, която се съдържа в писмата му, дава представа за Руско-турската освободителна война (1877–1878).

Преди започването на бойните действия от доклада на ген. Николай Обручев (1830–1904), който разработва плана за водене на кампанията, до военния министър Дмитрий Милютин (1816–1912), става ясно, че докъм 15 (27) март 1877 г. в Русе има разположени 14 батальона, 6 ескадрона и 18 оръдия, което прави около 10 000 турски войници¹⁷.

След 15 юни 1877 г., когато руските войски преминават р. Дунав, от частите, разположени в Свищовския плацдарм, са сформирани три отряда: Източен, Западен и Преден. Източният отряд (70 хиляди души и 246 оръдия) начело с престолонаследника Александър Александрович (1881–1894) се насочва към четириъгълника Русе–Силистра–Шумен–Варна. Западният отряд (35 хиляди души и 108 оръдия) начело с ген. Николай Криденер (1811–1891) – към Никопол, и Предният отряд (12 хиляди души и 38 оръдия) начело с ген. Й. В. Гурко (1828–1901) се насочва към старата българска столица Велико Търново¹⁸.

Намиращите се в българските земи под османска власт чужди консули започват да изпращат доклади до своите правителства, които имат особено важно значение при формирането на политиката на европейските държави към военния конфликт. Не прави изключение и италианският консул в Русе Енрико де Губернатис.

Рапортите на италианските консули се явяват източници на информация, която обективно и подробно описва събитията, които се случват. Все пак, в тек-

---

¹⁵ Давидов, А. Вито Позитано и Енрико де Губернатис за положението на България през 1877–1878 г. – В: Българи в Италия и италианци в България. Приноси. София: Демакс, 1997, с. 306. Тук е цитирано писмо на Енрико де Губернатис от 2 май 1876 г.

¹⁶ Маринкева, Л. Италианският консул в Русе Енрико де Губернатис за Априлското въстание. – В: ИДА: 130 години от Априлското въстание 1876 г., 91, 2006, с. 185–193.

¹⁷ Косев, К., Ст. Дойнов. Освободителната война 1877–1878 и българската национална революция. София. 1988, с. 212.

¹⁸ Косев, К., Ст. Дойнов. От Шипка и Плевен до Сан Стефано и Берлин. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2007, с. 160.

стовете на документите могат да се видят личните симпатии на чуждите дипломатически представители и техните идеологически позиции.

Енрико де Губернатис е вече бил консул в Солун и познава много добре гръцката история и наследството на гръцката култура. Затова у него могат да се забележат и прогръцки позиции, но по-късно дава напълно независими оценки на събитията, които наблюдава¹⁹.

Неговите политически прогнози се оказват изключително точни: „Връщането на българите под владичество на турците ми се струва невъзможно“. Той привежда за пример убийствата, извършени в Ямбол, Стара Загора, Казанлък, Бургас, Каварна, Търговище, и допълва, че не е възможна хармонията между българи и турци. Анализът на реалната фронтова ситуация, която прави Енрико де Губернатис, е свързана и с впечатленията му от мненията на неговите колеги.

В неговите писма са отразени и оценките на останалия дипломатически корпус, с чиито представители той е в постоянна връзка: „Всички мои колеги смятат, че е необходимо да се даде независимост на българите“²⁰. Констатация, която едва ли се нуждае от коментар.

Развитието на бойните действия продължава в тежки зимни условия. В село Пордим (Плевенско) на 30 ноември (12 декември) се провежда военен съвет на руската армия, който е ръководен от император Александър II (1855–1881). Висшите офицери от Дунавската армия, които присъстват на заседанието, трябва да решат важния въпрос за зимното преминаване на Стара планина, като за разлика от тогавашната теория и практика на бойните действия, ген. Д. А. Милютин предлага неочаквано за турската войска преминаване на планинските проходи и стремително напредване на руските части в Тракия. Руският император е смутен от смелото предложение и демонстрира колебливо поведение, но аргументите на военния министър ген. Милютин и други висши командири го убеждават, че операцията ще е успешна²¹.

Предвижда се кампанията да успее да нанесе съкрушителен удар в центъра и левия фланг на османската защита и да осигури бързо напредване към конкретната цел – столицата Истанбул. Очакванията към Източния отряд на престолонаследника Александър Александрович, както и до този момент, са да продължи да задържа турските военни подразделения, които са дислоцирани в четириъгълника Силистра–Русе–Шумен–Варна.

Съюзните румънски войски на княз Карол I (1866–1914) от началото на декември 1877 г. имат следното разпределение: една дивизия на румънския бряг срещу Русе и Силистра, друга – дислоцирана в градовете Никопол, Плевен и Оряхово, трета – под наименованието „Западен корпус“, е позиционирана по направление Белоградчик–Видин²².

¹⁹ Давидов, А. Вито Позитано и Енрико де Губернатис..., с. 306.

²⁰ Пак там, с. 307.

²¹ Косев, К., Ст. Дойнов. От Шипка и Плевен..., с. 310.

²² Пак там, с. 311.

Още преди да започне военната кампания Енрико де Губернатис констатира, че турците не са готови за военни действия²³. Италианският консул дава описание на градовете Силистра, Шумен, Варна²⁴ и смята, че вероятно целта на руснаците ще бъде Русе, където има железопътна връзка до Варна. Главният въпрос, който поставя консултът на Рим в българските земи под османска власт, е накъде ще бъде насочен ударът на руската армия – дали посоката на войските след десанта на юг от р. Дунав ще бъде Търново, или София²⁵.

Преди началото на бойните действия консултът забелязва още един нюанс в международните политически отношения в региона – още през април 1877 г. Енрико де Губернатис споделя мнението, че тази военна кампания ще се отрази неблагоприятно на корабоплаването по р. Дунав и ще накърни сериозно интересите на Австро-Унгария²⁶. От опитното око на дипломата не убягва и цялостното отражение на фронтовата линия върху динамиката на противоречията в европейския Югоизток.

По-нататък в същия дипломатически рапорт е посочена и информацията от страна на турските власти, която се отнася за обявяването на войната с Русия, като в документа се предупреждава местното население, че ще има бомбардировки и битки²⁷.

Италианският дипломатически представител дава сведения и за дислоцирането на турски военни подразделения в Русе, които имат за цел да подсилят гарнизона. Той представя обширна информация, в която са посочени следните данни – общо 37 батальона в Русе, 40 батальона за Силистра, а във Варна вчера (17 април – Р.С.) са пристигнали около 20 батальона. Според информацията, която има Енрико де Губернатис, в Силистра, Шумен и околностите има дислоцирани 60 хиляди турски войници²⁸.

Представителят на италианската държава съобщава на правителството в Рим, че във Видин са разположени 60 батальона турски войници, от които 10 са низами, 3 нередовни части, 47 редиф, като според него в Плевен, Никопол и Свищов също има турски подразделения. Мнението на италианския дипломатически представител е, че в цяла България са дислоцирани до този момент около 160 хиляди турски войници²⁹.

Малко преди да напусне Русе, в свое писмо от дунавския град италианският дипломат съобщава, че на 29 май 1877 г. е осъществена бомбардировка срещу града от страна на руските части, които са разположени на север от р. Дунав³⁰.

²³ ЦДА, КМФ 17/890/25, Busta 1457 Seri Politica. Rapporti in Arrivo, p. 5.

²⁴ Пак там, л. 7.

²⁵ Пак там, л. 8.

²⁶ Пак там, л. 13.

²⁷ Пак там, л. 15.

²⁸ Пак там, л. 17.

²⁹ Пак там, л. 19.

³⁰ Пак там, л. 24–27.

Консултът разказва и за започналите арести от страна на турските власти и споменава, че между 10 и 12 българи са заподозрени, че са руски шпиони, и са задържани³¹. Факт, който доказва, че Енрико де Губернатис внимателно следи и за положението на българското население във военния конфликт.

От главния град на Дунавския вилает, в писмо от 5 юни 1877 г. той информира, че в населеното място има 26 батальона, а други три са изпратени към Никопол. Дипломатът детайлно описва структурата и въоръжението на турските части – всеки батальон е съставен от 480 души, има кавалерия, а артилерията е въоръжена с оръдия „Круп“. Според италианския консул в Русе са останали между 15 600 и 16 000 турски войници³².

Въпреки че на 14 юли 1877 г. Енрико де Губернатис вече е във Варна, той разполага с нова информация, която съобщава на управляващите в Рим. Според неговите данни руските части са дислоцирани между Свищов и село Пиргово (Русенско), а турците – между Русе и Силистра. Дипломатът информира, че в Русе има 11 турски батальона, а руските части заемат Търново и Габрово и предприемат операция към Шипка и Казанлък³³.

Пак от морския град на 18 юли 1877 г. Енрико де Губернатис дава сведения за преминаването на Шипка от руската армия, както и за дислоцирането на турски бойни съединения при Разград и Плевен. Според данните Фуад паша е при Торлак (дн. Цар Калоян); 2 дивизии с 16 батальона с по 700 човека в батальон – 22 400, като повечето от тях са кавалерия и са разположени в Русе; 10 батальона са в Тутракан и други 10 батальона са в Осман пазар (Омуртаг)³⁴.

По време на Шипченските боеве италианският представител пише от Русе на 13 август 1877 г., че в града има разположени допълнителни части, които са съставени от башибозуци³⁵.

Със затягането на бойните действия между руската и турската армия, Енрико де Губернатис съобщава един интересен факт чрез свое писмо от 2 октомври 1877 г., в което се казва, че е изпратен един парламентарист от коменданта на Русе в Гюргево за преговори, но не уточнява каква е темата на разговорите³⁶. Липсата на допълнителни данни показва, че дипломатът не разполага с точни сведения за конкретните преговори, защото в противен случай опитният познавач на местните условия едва ли би пропуснал да даде повече информация.

В края на войната – през януари 1878 г., той съобщава, че в главното селище на Дунавския вилает има дислоцирани около 10 000 турски войници и 1000 черкези³⁷ и посочва, че българите трябва да получат като останалите страни

³¹ Пак там, л. 32.

³² Пак там, л. 39.

³³ ЦДА, КМФ 17/890/24, Busta 1457 Seri Politica. Rapporti in Arrivo, p. 2.

³⁴ Пак там, л. 5.

³⁵ Пак там, л. 12.

³⁶ ЦДА, КМФ 17/890/23, Busta 1457 Seri Politica. Rapporti in Arrivo, p. 5.

³⁷ Тодоров, Г. Ролята на българите в руското разузнаване през Освободителната руско-турска война (1877–1878) – В: Известия на Института за история, 9, 1960.

– Италия, Гърция, Франция, Австрия и други – своето международно признание³⁸. Мнението на дипломата е много точно, като по този начин той формира становище изцяло в подкрепа на тезата за създаването на българска държава.

След подписването на Санстефанския прелиминарен мирен договор от 19 февруари 1878 г., Енрико де Губернатис споделя своите наблюдения за отношението на нашите сънародници към края на конфликта, като на 12 март 1878 г. той пише: „Руснаците бяха посрещнати като освободители от българите“³⁹. Обобщение, което отразява въодушевлението на нашите сънародници преди покрусата от решенията на Берлинския конгрес, проведен между 1 юни и 1 юли (13 юни–13 юли) 1878 г., по време на който териториите, населени с българи, са разделени.

Въпреки че Италия не е от Великите сили, които участват активно на международната европейска сцена, тя, като млада държава, започва да търси своите интереси, които да отстоява. Външната политика на управляващите в Рим е насочена към запазване на отвоюваната национална независимост, а свободололюбивите пориви на българския народ не остават незабелязани от италианските дипломатически представители в Османската империя.

Провалът на Цариградската посланическа конференция и последвалата я Руско-турска освободителна война логично предизвикват интереса на големите европейски държави, защото става ясно, че изходът от конфликта ще доведе до промени, които ще засегнат интересите на Великите сили в региона.

Управляващите в Рим също разбират значението на войната, а информацията на италианските консули, които се намират в българските земи под османска власт, става особено ценна.

Консултът в Русе Енрико де Губернатис развива активна дейност по запознаване на своето Външно министерство със ситуацията на бойния театър, а неговите писма не правят изключение от общия информационен поток, който се отнася до военните действия. Неговите сведения се оказват изключително ценни за правителството в италианската столица, а информацията за движението и дислокацията на военните части на руската и турската армия са приблизително точни. Той остава в дунавския град почти през цялото време на войната, като не пребивава в столицата на Дунавския вилает за малки периоди от време.

Но след края на Руско-турската освободителна война (1877–1878), когато границите на Балканския полуостров са прекроени, Италия не може да изпълни своя стремеж към териториално разширение. Италианският делегат на Берлинския конгрес от 1879 г. Луджи Корти не успява да поиска компенсация от Австро-Унгария за Босна и Херцеговина и се връща в родината си, без да успее да постигне нещо реално на международната политическа сцена⁴⁰.

³⁸ Давидов, А. Вито Позитано и Енрико де Губернатис..., с. 308 (Писмо на Де Губернатис от 8 януари 1877).

³⁹ Давидов, А. Вито Позитано и Енрико де Губернатис..., с. 308.

⁴⁰ Милза, П. История на Италия..., с. 818. Авторът характеризира Луиджи Корти като бивш гарибалдиец и идеалист, непознаващ детайлно дипломатическите похвати на международната политическа сцена.

**RUSSO-TURKISH LIBERATION WAR OF 1877-1878,
AS REFLECTED IN THE REPORTS OF ITALIAN CONSUL
IN RUSE ENRICO DE GUBERNATIS**

Radoslav Spassov

(Summary)

The Russo-Turkish war of liberation (1877-1878) was observed with great interest from representatives of different European countries, including Italy which opened its first consulate in Bulgarian lands under Ottoman rule in Ruse in 1867. The consuls of the young kingdom in the Danube town beginning to send highly esteemed information about the situation of our people. They did not miss to mention the great events connected with Bulgarian revival history. The reports of Italian consul Enrico De Gubernatis contained a lot of information about military operations and position of Russian and Turkish troops.